

הלכות תפלה סימן קכא קכב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק א]

ובסימן קיד קנ"א-קנ"הם קצ"ח-קצ"ט, וקריש סימן קפ"ז.

(2) שבכל המקומות האלו מבואר במג"א שנחשב משנה ממטבע שתיקנו חכמים בברכות רק אם פתח בברכה או חתם בברכה במקום שלא תיקנו, אבל אם רק שינה בנוסח עצמו ולא אמר אותו לשון ממש שתיקנו, לא נקרא משנה מהמטבע.

סימן קכא

דיני 'מודים'

[משנ"ב ס"ק א]

לא יתקן עד שיצא קול מפיו (וכו'), וצ"ח לציל סימן צ"ז קצ"ח ב"ז.

(1) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (ס"ב), שאם יורק בשעה ששוחה, נראה כאילו חי' יורק על מה שמתפלל.

(2) שמבואר שם מה יעשה כשצריך לירוק באמצע שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ב]

נעשה שדרו נחש לאחר שבע שנים⁽³⁾.

(3) וטעמו מבואר בטור שזה 'מודה כנגד מודה', שהיה לו לברוך ולזקוף בנחש שהוא לא עשה כן, לכן נעשה שדרו לנחש.

ומה שהחמירו בכריעה זו יותר מהכריעה בברכת אבות, כתב התורת חיים (ביק טז, א) שהכריעה בברכת ההוראה היא כדרך שאדם מודה לחבירו ששוחה בהכנעה, וכל העומד בקומה זקופה נראה ככופר בדבר.

[משנ"ב ס"ק ד]

בברכת 'השוב שפך' (וכו'), וכו' בסימן קיג קצ"ח ז"ל.

(4) ואם טעה בה ואמר מודים דרבנן, כתב בשו"ת מהרש"א אלפאנדרי (ח"ב סי' ב-ג) וכן הורה הגרש"י אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סכ"ח), שאם חתם את ברכת 'השוב שפך' כדון, יצא ידי חובתו. מואידך, בשו"ת לבושי מורדכי (חי' סי' ו) הסתפק בזה, שכן שמעיים במידים דרבנן יברוך אל ההודאות, יתכן שנחשב שכבר חתם את הברכה.

(5) וראה שם (ס"ק יב) שהובא מחלוקת האם זקף את עצמו קודם שאומר 'השם', ובאמירת 'השם' כבר יהיה זקוף, או שזקף את עצמו בתוכת 'השם'.

[משנ"ב ס"ק ה]

הקצ"ח קצ"ח⁽⁶⁾.

(6) ואם אינו כופל ברציפות אלא מפסיק איזה זמן, כתב לעיל (סי' טא ס"ק ב) לענין כפילת תיבות בקריאת שמע, שאם ממתיק איזה זמן בין הקריאה הראשונה לשניה אין משתקין אותו, ואפילו אין זה מגונה, וכתב המקור חיים (שם סי' ד"ה כשקורא) שצריך להפסיק יותר מכדי שאילת שלום.

ומטעם זה מצינו עוד דברים שאין לכופלם, שכתב ברמ"א לעיל (סי' טא ס"ק ב) ובמשנ"ב שם ס"ק כח) שיש להיזהר לא לענות על ברכה שתי פעמים 'אמן', ועוד כתב לעיל (סי' טו ס"ק לא) שאסור לענות פעמיים 'אמת' בסוף קריאת שמע, ובשלא כיוון בפסוק 'פותח את ידך' ועליו לחזור לאומרו שנית, כתב בספר עיר יוסף חי (לבעל הבן איש חי פ' ויגש אות ח) שמטעם זה ימתין מעט כדי שלא יראה כשתי רשויות. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' טא סעיף ט-יג).

[משנ"ב ס"ק ו]

יש לחש לדברי ראשונים⁽⁷⁾.

(7) ודעת החזו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' ר"ב) שיש לומר ברכת כהנים בבית האבל, וכן כתב הגשר החיים (ח"א פ"ב אות ג ס"ק ה) שבירושלים יש שנהגו שהכהנים עולים לדוכן בבית האבל, וכמו שמבואר בשערי תשובה (ס"ק ב), ולנהגים כדעה זו, כתב השערי תשובה (שם) שאם אין שם כהנים אומר השי"ן 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו וכו'. והגר"ח קניבסקי ביאר (ארחות רבנו שם) שמה שכתב המשגיב שאין אומרים 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו וכו', כוונתו רק בחוץ לארץ.

ובמקומות שאומרים ברכת כהנים בבית האבל, הורה הגרש"י אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח דבר הלכה אות ד) שאם האבל עצמו הוא השי"ן, נהגים שאינו מקריא פסוקים אלו לכהנים.

סימן קכב

דינים השייכים בין שמונה-עשרה ל'יהי לרצון'

[משנ"ב ס"ק א]

על-כן עשאוהו צלוי קבוע⁽¹⁾ וכו', בין קדם שהתחיל⁽²⁾.

(1) ואף על פי שאינו חייב לאומרו, וכמו שכתב להלן (ס"ק ו) שאף מי שרגיל לומר תחנונים, אינו חייב לאומרו בכל פעם.

(2) ואפילו אם כבר אמר 'יהי לרצון', וכמו שכתב להלן (ס"ק ח).

[משנ"ב ס"ק ב]

לומר ה' יהי לרצון', מפר לו לענות⁽³⁾; ומכל מקום לכתחלה יראה לומר שלא יבוא לידי קנא⁽⁴⁾.

(3) ואף אם כבר שמע דברים שבקדושה אלו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פליב הע' טא) שיכול להפסיק כדי לענות עליהם.

ומי שענה ב'אלוקי נצור' לרבוים שבקדושה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם) שאם הוסיף לאחר מכן בקשות פרטיות נחשב לו שהוכיח בתפלתו.

וכשמפסיק ב'אלוקי נצור' כדי לענות לקדושה, הורה הגר"ח אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ב הע' רמז) שאסור לו להמשיך בתפלתו בין הפסוקים של הקדושה. וכן מבואר בחיי אדם (כלל כ ס"ד) לענין העומד בקריאת שמע וברכותיה שכתב השו"ע לעיל (סי' טו ס"ג) שמפסיק לקדושה, ודעת הגרש"י אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ח) לענין העומד בפסוקי דמורה, 'שטוב' לשתוק בין 'קדוש' ו'ברוך' וכו' כדי שלא להפסיק בין הפסוקים, וכן כתב הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שמוא), ומה שכתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ט הע' יז) לענין קדיש שמפסיק רק כשעונה, ביאר (בעל פה לעורכי המשגיב) שאין הברך בין קדיש לקדושה, ובשניהם טוב שישתוק בכולו אך אינו חייב. וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קבר ס"ק לג).

(4) ואפילו אם בגלל אמירת 'יהי לרצון' לא יספיק להתחיל עמהם קדושה, אך כיון שמבואר בביה"ל לקמן (סי' קבר ס"א ד"ה אלא) שכל זמן שהציבור לא סיימו נחשב שאומרו עמהם, לכן יתכן שגם כאן יאמר תחילה 'יהי לרצון' ואחר כך יאמר 'קדוש קדוש' וכו' (שיח הלכה אות ד).

[שעה"צ ס"ק ה]

כן משמע קמ"א⁽⁵⁾ וכו', שקלוי נה קנה אינו מן⁽⁶⁾.

המשך במילואים עמוד 34

יום ה' י"ג ניסן תשע"ד - (י"ד ט"ו ניסן חורף שיש"ב"ק)

קמור באר הגולה

הלכות תפלה סימן קכא קכב

קכא דיני מודים, ובו ג' סעיפים:

א (א) *שוחין (ב) ב' מודים (ג) תפלה (ד) וסוף: ב *האומר 'מודים מודים' (ה) משתקים אותו: ג' יחיד אין לו לומר ברב פלגים: ההג' וכן עקר, וכן נראה לי לנהג, אבל המנהג הפשוט אינו כן. רק אפילו יחיד אומר אותו כל זמן שראוי לנשיאות פנים, (ו) ואינו (ז) (ח) נראה (כ"י בשם המנהג):

קכב דינים השוכים בין שמונה עשרה ליהיו לרצון, ובו ג' סעיפים:

א *אם בא להפסיק ולענות קדיש וקריש בין שמונה עשרה ליהיו לרצון, אינו פוסק, שיהיו לרצון מקבל התפלה הוא, אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים (א) שפיר דמי: ההג' ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון, מיד אחר התפלה, (ב) אבל במקום שנוהגין לומר (ג) תחנונים קדם יהיו לרצון, מפסיק בסמן לקדיש וקריש, ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלהי נצר קדם יהיו לרצון, לכן מפסיקין בסמן לקריש (ד) *ולקדיש (ה) ול' ברכו' (ו) (ז) לפרש

שערי תשובה

[ז] נראה, עכ"מ. וכתב בש"ע כי בירושלים תבייב שנוהגין לבקו' ב"כ בבית האכל או אף שאין תנאים אחרים אורא והוא פשוט. וכתב בריי בשם מו"ה בעל חסד לאברהם שכתב שיש ש' שלום האומר וטוב יהיה בעיניך כו' מוציא, רק יאמר וטוב בעיניך כו', ומקרא קלא כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ע"ש. ובש"ע תביא מהר"א כי וטוב בעיניך כלומר וקריש טוב בעיניך כו' ע"ש:

באר היטב

צ"ל ענו פעם אחת אחר נא, מ"א ע"ש:

(א) במודים, אם נודע לו רק לא ישהה עד שיצא הרק מפיו, ס"ח ס"י י"ח, מ"א נ"ח: (ב) נראה, מ"א העלה דאין למחול ביד האומרים אותו ע"ש. אין אומרים אלהי נצר בבית האכל:

(א) ול' ברכו, וטוב לומר יהיו לרצון קדם התחנונים ואחריהם, ל"ח וב"ח

משנה ברורה

עין לעיל סוף סימן סד במגן אברהם בשם הספר מנחת, ובסימן נט ובסימן קיד מגן אברהם סעיף קטן ט, ובירוש' סימן קפ"א, כתב השו"ע על מה שאנו אומרים "ואשי ישראל ותפלתם" וכו', ואף על פי שאין עתה צבורה, מתפללים על התפלה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני השם יתברך; ובמדרש יש: מיכאל שר הגדול מקריב נשמתו של צדיקים על המזבח של מעלה ורוצה לומר, שמוציא אותם לרצון לפני ה' לריח ניחוח, ועל זה תקנו "ואשי ישראל", רוצה לומר, אנשי ישראל; ויש מפרשים, על מה שלמעלה ממנו, והכי פירושו: "השם העבודה ואשי ישראל", ואחרי כך "ותפלתם באהבה תקבל ברצון". ועין בט"ו שכתב הפירוש האמיתי הוא המכתב מכלם, אבל הנ"ל כתב שהעקר בפירוש האחרון:

א (א) שוחין. אם נודע לו רק, לא ישהה עד שיצא הרק מפיו (מ"א בשם ס"ח), ועין לעיל סימן צו סעיף ב': (ב) ב' מודים.

איתא בגמרא: אם לא ברע במודים, נעשה שדרו נחש לאחד שבע שנים: (ג) תפלה. הנה בתפלה "מודים", (א) ובשואמר השם יתקף: (ד) וסוף. בברכת "הטוב שמך", (ה) דהנה (ז) בעת אמירת "ברוך אתה", ובשואמר השם יתקף, וכו' בסימן קיג סעיף (ז) לענין ברב פלגים: (ח) משתקין אותו. אף (ג) אם לא השתתק שמי פעמים: (ד) ובין לכל המלות ובין לכל ענין וענין, הכל אסור. דמחזי כפשי' ושינוי: (ז) ואינו נראה. ומכל מקום אם אומר אין מתוירין אותו, וגם אין למחול ביד האומרים אותו. אין לומר "אלהינו ואלהי אבותינו" בבית האכל, בן כתב הבאר היטב, והוא בשיורי כנסת הגדולה בשם ספר תנא, ועל כן אף שכתבנו

בשיורי כנסת הגדולה בשם ספר תנא, ועל כן אף שכתבנו

א (א) שפיר דמי. הנה דמור (א) אפילו לענות סתם אמן, וכל שכן אמן דהאל הקדוש "שומע תפלה" ואמן יהא שמיה רבא וקריש וברכו. וזה דמסב בסוף השערי: בדרך שמפסיק בברכת קריאת שמע, ושם אינו מפר לסתם אמן, וכו' בסימן סו, שם הלא אנו רגילים לומר תחנונים, על כן עשאונו עליו קבץ ודמין קצת לשמונה עשרה, ובירוש' אנו בטי שרגיל לומר לפרקים, על כן אין להם דמין לשמונה עשרה כלל. ולפי זה (ב) במדינותינו שאלהי נצר רגילין הכל לאמר, אין להפסיק בו לסתם אמן, בין (ג) קדם שהתחילו בין באמצע: (ב) אבל במקום וכו'. רוצה לומר, (ד) אפילו אם לא התחיל צדין לאמרם, (ה) ואפילו אם דרך האיש שהוא להתחיל לעצמו לומר "יהיו לרצון" תפא אחר השמונה עשרה ברכות, ואדע לו לומר אמן יהא שמיה רבא וקריש קדם שואמר "יהיו לרצון" ואין לו שהות לומר ה"יהיו לרצון". מפר לו לענות: ומכל מקום להתחיל לראות לזה שלא יבוא לידי כו', כי יש מתמידין בזה: (ג) תחנונים קדם (א) וטוב לומר "יהיו לרצון" קדם התחנונים ואחריהם (אחרונים): (ד) ולקדיש ול' ברכו. ועין בסימן סו, הדברים שפסיקין באמצע ברב פלגים שמע, (ו) והוא הדיוקא, ואם כבר סתם הכל, אלא שאינו יכול לפסע מן חמת אדם שמתפלל לאחריו, וכו' שכתב לעיל סימן קב, לכלי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן: ובמקומות אחרים כתב

שער הציור

(א) רמב"ם ושאר פוסקים: (ב) בן מוכח מנגן אברהם. ועין בפר"ק קדים שכתב דלהלכה השחיה בסוף ברכה ממש, ואינו מברך, וגם מהר"ם ששם דמנגן אברהם: (ג) פרי"ק קדים: (ד) פרי"ק קדים: (ה) ט"ו פרי"ק קדים: (ו) דרך תהלים: (ז) מוכח מ"ש: (ח) מוכח מלבוש: (ט) בן משמע פת"י אדום: וכן מוכח בדרכי משה כמה שכתב בזה, וכן עין שם, ובדרך תהלים משמע דמי שנוהג (לענות) ולומר יהיו לרצון תפא שאל לענות קדיש וקריש, ובבאר הגמרא כתב דעצם דין הקמ"א שחלי זה בזה אינו מברך, על כן פסקתי שיקרא לזה שלא יבוא לידי כו': (ז) בן משמע פרי"ק קדים:

יום א' ט"ז ניסן תשע"ז

באר הגולה 292

הלכות תפלה סימן קכב קכג

רשביא שהביא הבי"א. (ה) וזמיתו, הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל השליח-עבור לסדר תפלתו והגיע לקריש או לקדשה, (ו) מקצר (ז) ועולה, ואם לא קצר וכול להפסיק בדרך שמפסיק בדרך של קריאת שמע אפילו באמצע: ב (ז) אין נכון לומר תחנונים קדם (ג) יהיו לרצון, אלא אחר סיום שמונה-עשרה מיד (ח) יאמר יהיו לרצון, ואם בא לחזור ולקטרו פעם אחת אחר התחנונים הרשות בידו: ג יהרגיל לומר ארבעה דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה: עשה למען שמך, עשה למען מינה, עשה למען תורתך, עשה למען קדשך: *

ב שם ג' שם ודמי
ינה פקד ד דברות
ד טור בשם הגהה

קכג דיני הקריעות בסיום שמונה-עשרה ברכות, וכו' סעיפים:

א (א) כורך ופוסע (ב) שלש פסיעות לאחריו בקריעה אחת, (ג) ואחר שפסע שלש פסיעות בעודו כורך, קדם שיקרא בשמחה שלום במרומוי, הופך פניו (ד) לצד שמאלו, וישאמר יהא יעשה שלום (ה) א' [ג] עלינו הופך פניו לצד ימינו, ואחר-כך ישתחוה לפניו בעקר הנפטר מרבו: הנה ונהגו לומר אחר-כך יהיו לרצון [*] שכינה בית המקדש כו', כי התפלה במקום המבונה, ולכן מבקשים על המקדש שנהכל לעשות עבורה ממש (ד"ע): ב במוקדם שקלו שלש פסיעות (ו) יעמוד, (ז) ולא יחזור (ח) למקומו עד שיגיע השליח-עבור (ט) [א] [ב] (י) ולפחות עד שיתחיל השליח-עבור בקול רם: הנה * והשליח-עבור יעמוד כדי הלוך

א יקרא ויג' ויבא
הרי"ף והרא"ש בזה
פסק ה' דברות,
טור"י שם ב' הרי"ף
שם והרא"ש

באר היטב

ט"א ט"ז ופר"ח: (ז) ועולה, דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, ואם אין שהות לפסע יאמר יהיו לרצון מיד ויפנה, ד"ס: (ז) יהיו לרצון, זה הפסוק מסגל לכמה ענינים תחתיו יחד וסופו יחד, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו סוד גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולסגן ויעיל הרבה לקבל תפלתו, עין ספר הנצח: (ב) ג' פסיעות, עין פשוטות

[ג] עלינו, עבדיי ור"ל דעל כל ישראל יאמר בשמחה לפניו כמ"ש ביד אפרים בשם הלבוש ע"ש: [*] שכינה בית המקדש, וכתב ברי"ם בשם מהר"ם דילקוטאגו שר"ל שכתב ב"י הנה עשה ב"י המקדש כו', ואין נזקקין לו, ועין בתרי"ס ס"ה דמצטר שני בשם הירושלמי: [ב] לקדשה, עבדיי, ועין חוט השני סימן נד דבמות שלשה פסיעות וכה נבוכנצר להקריב בה"מ, ולכן את פוסקים ג' פסיעות ומתפללין שכינה כ"ה: (ז) ואמר שפסע, ולא באותן שאומרים עשה שלום בעוד שפוסקים דאין נכון לעשות כן, מ"א: (ז) עלינו, ולא בקאומרים עליו ועל כל ישראל, מ"א: (ד) למקומו, וז"ל לכן נגלו כמו בתפלה, וד"ח מ"א: (ה) לקדשה, ובשואומים

באר הגולה

* יעמוד, עין במשנה ברוך בטה שכתבו בשעה וכו', דהנה עקר הדין דעמידה זו פתח הסגור אברהם בשם הר"ף ובנחמן זאב, ולא נמצא בבגדמין זאב, וכמו שכתב באלף רבה, וגם בדרך לא מצאתי, דהוא מורי שם רק בדרך, מכל מקום נראה לי דיש להורות כן על-כ"פנים ב"עשה שלום": * ולא יחזור למקומו וכו', עין בס"י שכתב דאפילו אם אין חוזר חכה למקומו לא יאמר מחנן חכה אחר שיקר נגליו, אלא ימחין כדי ד' אפות, ועין בבאר היטב שפסקס בד"מ, וכן בספרים נד"מ קלא סע"ה קטן ד במשפחות נכתב סתם שאינו יודע מנה לא הא, וסבורי סתרי"ל לא משמע כן, עין שם: * והשליח-עבור יעמוד וכו',

בעמוד לפני המלך⁽¹⁾: (ו) מקצר ועולה, דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם, ואם אין לו שהות לפסע ולא אמר יהיו לרצון קדם "אלהי נצרי", (ז) טוב שיאמר עתה יהיו לרצון⁽²⁾ קדם שיפנה עתה⁽³⁾: ב (ז) אין נכון, עין בבית-יוסף ודרכי משה שכתבו דמדינת אין אסור, ולא חמור קדם יהיו לרצון מברכת "שומע תפלה" דקרא לן לעיל בסימן קט דכול לשאל בה כל צרכיו, רק להתחלה נכון יותר לומר יהיו לרצון קדם "אלהי נצרי": (ח) יאמר יהיו לרצון, פתח בסדר-היום: יהיו לרצון כו' הוא מסגל לכמה ענינים, תחתיו יחד וסופו יחד, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו סוד גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולסגן, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם, פתח בסדר-היום: נכון ונאיר לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופנקסו, ואלא ימוש הוהרה מסיו ונרעו ורעו ורעו⁽⁴⁾, ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי השם באמת, ואלא ימצא חיו פסול בורעו, וכל מה שיוצא בלבו שצריך לו: ואם אינו יודע לדבר צחות בלשון-הקדש יאמנה אף בלשון אשכנזי, רק שיהיה מקומו לבו, וטוב יותר לקבל תפלות על כל הענינים הנצרכים לו אחר שפסע כל השמונה-עשרה⁽⁵⁾ מלקבץ בברכת "שומע תפלה", כדי שפשיצטרף לענות קריש או קדשה וינה יוכל לענות אחר אמירתו יהיו לרצון לכלי עלמא:

א (א) כורך ופוסע וכו', בעוד הנפטר מרבו, ונעזר בקריעה כבר כתבתי לעיל בסימן ק"ג בבאר הגולה שהוא כדי שיתקשר כל חילתיו שבשרה, אחר-כך מצאתי בסימן זה שכן כתב האלה רבה בשם צדה לדרך: (ב) שלש פסיעות, עין בבית-יוסף פתח טעמים, ועוד כתבו טעם, (ג) משום דאמר חז"ל דבוכית ג' פסיעות שרין נבוכנצר לכבוד השם ויחבר וכה להתקרב בית-המקדש, ולכן את פוסקים ג' פסיעות ומתפללין שכינה בית-המקדש: (ג) ואחר שפסע, ולא באותן שאומרים "עשה שלום" בעוד שפוסקים, (כ) דאין נכון לעשות כן, וכן הדין ב"עשה שלום" דקדוש⁽⁶⁾ (א"ר): (ד) לצד שמאלו, שהתפלל רואה עצמו כאלו שכינה מול פניו, ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקדוש-ברוך-הוא⁽⁷⁾: (ה) שלום עלינו, (ז) דלא בקאומרים עלינו ועל כל ישראל, (ד) אלא "דעל כל ישראל" יאמר בשמחתה לפניו: ב (ו) יעמוד, (ז) ויבין נגליו כמו בתפלה כשאמר "עשה שלום", מפני שפסע עצמו לצד שכינה: (ז) ולא יחזור, שאם חוזר מיד (ו) חזרה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחזר מיד, שסופו מוכיח על תפלתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר ממונו, והוא מנחה: אבל כשפסקת על קדשה או על-כ"פנים להתחלת תפלת הש"י⁽⁸⁾, נראה לכל שחזר בשביל הקדשה ולכן למה שיאמר הש"י: (ח) למקומו, פרוש, אם רוצה לחזור למקומו אינו רשאי עד וכו', אבל אם רוצה עומד שם ואינו חוזר למקומו כלל וכו'⁽⁹⁾, וכתב הטנא-אברהם, דלפי מה שהביא בבית-יוסף דיש אומרים דבעינן ששה פסיעות, דהיינו ג' לאחוריו וג' בשוכו למקומו, אס"פן על-כ"פ צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו⁽¹⁰⁾, (י) ומשום זה קצת מקפידין שלא יעברו אדם לפניו בעוד שפוסקים בשפסע, שלא יפסיק זה בין שלשה פסיעותיהם, אבל מכל מקום על-ידי קפידתם טועים, שכתובים מי שרצה לעבור לפניו הם מקוהים לחזור למקום קדם שיתחיל הש"י תפלה, דהוא מצד הדין: (ט) לקדשה, ואם הצריך בתפלתו, ובעת שפסע הגיע הש"י לקדשה, (ח) יכול לחזור חכה למקומו לומר קדשה, ואף המתקדש הנה נהנה, דכשהיה מסתם שמונה-עשרה והש"י נפל על אפיו, אז הנה נשאר במקומו שפסע שם ונפל אס"פן על אפיו עם העבור בשנה⁽¹¹⁾, ולא היה חוזר חכה למקומו: קדשה שאני, שטוב יותר לאמרה במקומו כמו שאר הקהלה⁽¹²⁾, ועין לקמן סימן קלא סע"ה ב לענין נפילת אפים מה שכתב שם במשנה ברוך⁽¹³⁾: (י) ולפחות וכו', עין בב"ח

שער היצוין

(1) כן משמע בדרך-משל: (ב) מגדל-אברהם: (ג) בית-יוסף ומגדל-אברהם: (ד) בגד-אברהם: (ה) לבוש: (ו) ופרי-אברהם: (ז) שיתחיל ש"י להתפלל, ולא יתקרא: (ח) טור: (י) לקם-המדות: (כ) שער-השוכה בשם בקרי-יוסף וכן פסק הגהג-בדוריס:

הלכות תפלה סימן קכב קכג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ד]

האפילו ברוך הוא וברוך שמו קטר אָז לומר.

(9) וכן לומר 'עלינו לשבח' עם הציבור, כתב בשו"ת שלמות חיים (סי' קכד) שחייב לומר עמהם.

ולומר תהלים, הורה הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ב הע' רג) שאין לומר, מאידך, הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' עג) ודעת נוטה עמ' של) כתב שמותר, שגם אמירתם היא תפילה, והגר"ש אויערבך הורה (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"א) שרק אם הציבור אמורים תהלים בסיום התפילה יכול לומר עמהם.

וללמוד, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רט) שאסור, אך במחשבה הורה להיות (לשכנו תדרשו ח"א הלכות תפילה מהגר"י ישראלון עמ' רפג ס"ה), מאידך, דעת הגר"ח מזאנאווין (שאילתות להגר"ח, בסידור אשי ישראל להגר"א, ס"ק בא) שכן הדין מותר גם ללמוד.

ולכתוב, כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' ריו) שמותר אפילו דברים שאינם דברי תורה.

[משנ"ב ס"ק ה]

כדי לעקר רגלי עדיף טפיש וכו', הוי כעומד לפני המלך.

(10) ולאחר שפסע, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קפג) שוראי יותר טוב שקורם שאומר דברים שבקדושה יאמר 'עושה שלום'.

(11) ומטעם זה כתב לעיל (סי' קב ס"ק ג), שאסור לעבור או לשבת כנגד אדם שסיים תפילתו ועדיין לא פסע, וכמו כן כתב לעיל (סי' צו ס"ק ג) שכשם שאסור לרוק באמצע שמונה עשרה, כך אסור לעשות כן גם אם סיים את תפילתו ועדיין לא פסע, והגר"ח קניבסקי (שיח השדה ברכות י, ב) ביאר שמה שנחשב עדיין באמצע התפילה היינו דוקא לענין לדבר במה שאינו נצרך, וכן לענין לרוק באמצע התפילה, אבל לא לכל דבר.

ולענין השוכח 'עלה ויבוא' בתפילת שמונה עשרה, שכתב השו"ע לקמן (סי' תכב ס"א) שאם סיים את תפילתו חזר לראש התפילה, כתב השע"י ע"ש (ס"ק ח) שאם דרכו לומר 'יהיו לרצון' פעם שניה אחרי התחנונים ועדיין לא אמר, נחשב כמי שלא סיים את התפילה, כיון שגם 'יהיו לרצון' הוא בכלל התחנונים.

[משנ"ב ס"ק ו]

טוב שיאמר עתה 'יהיו לרצון' (12) קדם שיפנה עמקם.

(12) וכן אם כיבדוהו לפתוח את ארון הקודש או קראוהו לעלות לתורה, כתב לעיל (סי' קד ס"ק ט ו-כט) שיכול לפתוח את ארון הקודש או לעלות לתורה, והוסיף, שנראה שיש לומר תחילה יהיו לרצון, והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' ה) כתב, שאינו צריך לאחר מכן לחזור למקומו כדי לפסוע את הג' פסיעות, אבל צריך לפסוע את הג' פסיעות במקום שבו הוא נמצא.

(13) ואם שכח לומר 'עלה ויבוא' שהדין הוא שאם סיים את תפילתו חזר לראש התפילה, ועמד ב'אלוקי נצור' והגיע השו"ע לקדיש או לקדושה, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' קסט) שלא יענה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' יא וחי' סי' כג), שכן אם יענה הרי זו הוכחה שהסיח דעתו מהתפילה, ולא יוכל לחזור לרצונו, אלא לתחילת התפילה, ואפילו שלא אמר עדיין 'יהיו לרצון'. וכן הורה החזו"א (הגר"ח קניבסקי בשמו, דעת נוטה עמ' שא) שאסור לו לענות, ומטעם אחר, שכיון שצריך לחזור לרצונו נחשב הכל כתפילה אחת, ואסור להפסיק בה, מאידך, בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ג סי' נ) כתב שיכול לענות ולחזור

לאחר מכן לרצונו, והוסיף, שדין זה הוא אף לדעת השו"ע כאן שכתב שקורם שמפסיק לדברים שבקדושה עליו לומר 'יהיו לרצון', וכן כתב הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"ט), וכן הביא בספר עמק ברכה (תפלה אות א) בשם הגדול ממונסק, אך הוסיף שלדעתו לא יענה.

[משנ"ב ס"ק ח]

מפיו נוצעו ונצעו וכו', אחר פסוקים כל השמונה עשרה.

(14) ולעיל (סי' מז ס"ק י) הוסיף, שתמיד תהיה שגורה תפילת האב והאם על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות, ויבטחו מאד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים 'וזהו אנחנו וצאצאינו' וכן בשאומרים 'יבוא לציון' 'למען לא יגע לרוק ולא נלד לבהלה'.

(15) וכסגולה שלא ישכח את שמו לעתיד לבוא, כתב בספרו שמירת הלשון (ח"ב סוף פ"ח בהגה"ה) וכן מבואר בא"ר (ס"ק ג) ובקצו"ש (סי' יח ס"ט) שקורם יהיו לרצון שבסוף 'אלוקי נצור' נהגו לומר פסוק מהתנ"ך המתחיל באות כהתחלת שמו, ומסיים באות כסיום שמו, והאדר"ת (עובר אורח) והדעת תורה (ס"ג) כתבו בשם הגה"ה על רש"י (מ"ב ו ט) על הפסוק 'ותושיה יראה שמך', שכל מי שאומר כל יום פסוק שמתחיל ומסתיים בשמו, התורה מצילתו מגיהנם.

סימן קכב

דיני הכריעות בסיום שמונה עשרה ברכות

[משנ"ב ס"ק א]

כעבר הנפטר מרבוי.

(1) ובאופן שמותר לו להתפלל כשהוא רוכב על גבי בהמה, כתב הרמ"א לעיל (סי' צד ס"ה) שיחזיר את הבהמה שלש פסיעות לאחוריה, ולכן גם המתפלל כשהוא יושב בעגלת נכים, הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"ל) שיחזיר את הכסא לאחוריו בעצמו או על ידי אחר, כשיעור שלש פסיעות.

[משנ"ב ס"ק ג]

וכן הדין ב'עשה שלום' הקדיש.

(2) וכן את השלש פסיעות והכריעות ב'עושה שלום' שבקדיש, מבואר בחי' ארם (כלל ל ס"ה) שיש לעשותן כמו בסיום שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ד]

ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקדוש ברוך הוא.

(3) וכן איטר, כתב הגר"ח קניבסקי (קונטרס איש איטר) הנדפס בסוף מסכת ציצית ותפילין אות כג) שיחפוך פניו תחילה לצד שמאל של כל העולם.

ולענין מי שצריך לירוק באמצע תפילת שמונה עשרה ואינו יכול להבליעו באיזה בגד, שכתב הרמ"א לעיל (סי' צו ס"ב) שצריך לוורקו לאחוריו, ואם אי אפשר יורקנו לשמאלו אבל לא לימינו, כתב הרמ"א (שם), וביאר דבריו המשנ"ב שם ס"ק י) שיש לומר שכיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מעשרה טפחים נמצא שאין השכינה כנגד המתפלל, ולכן כשיורק באמצע התפילה יש לחלוק כבוד לימין של עצמו, אבל כאן שמשתחוה לאחר שכבר המשך במילואים עמוד 35

מילואים הלכות תפלה סימן קטז קיו המשך מעמוד קודם

מוריד הגשם, כך היו מכריזים שיש לומר 'טל ומטר', ועל הגשם כתב הירושלמי בתענית (ב, א) שהיו מכריזים רק ביום, כיון שאז הציבור נמצא, ולכן בדיעבד אם לא אמר כלילה 'טל ומטר', אין צריך לחזור.

[משנ"ב ס"ק ח]

אָבֿל מָטָר יֵשׁ בּוֹ הֵזֶק לְשָׂאֵר אֲרָצוֹתָיו⁽¹⁾.

(1) ובאותם מקומות שאינם צריכים גשמים בימות החורף, הסתפק הערוך השולחן (סעיף ז-ח) בדינו של מי ששכח שם לומר 'טל ומטר', אם עליו לחזור ולהתפלל.

ישראל, אם דעתו לחזור באותו שנה ישאל בבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל בבני חוץ לארץ.

ואם נמצא במקומות שאינם צריכים גשם בתקופה זו, יש לנקוט בדעת הפרי חדש שהביא המשניב, שאם דעתו לחזור באותה שנה ישאל בבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל בבני חוץ לארץ, גם אם אשתו ובניו נמצאים בארץ ישראל.

[משנ"ב ס"ק ו]

ובדעת הלכות קטנות חלק א סימן עג, וכמו בהנפקה, עין שם⁽¹⁰⁾.

(10) שכתב ההלכות קטנות, שמסתבר שכשם שהיו מכריזים שיש לומר

הלכות תפלה סימן קיט קב המשך מעמוד 290

כתב שיאמר 'יהיו לרצון' ויענו, ויאמר שנית 'יהיו לרצון'.

[שעה"צ ס"ק כ]

וכל שכן להפך דהיינו ויפא, עין ב"מ⁽²⁶⁾.

(26) שכתב (דיני סמיכות גאולה לתפלה ותפלת שמונה עשרה, סיניב) שגם אם לא היו בתחילה עשרה מתענים בכל אופן אומר השי"ע יענו, בשומע תפילה, וכן פסק המשניב לקמן (סי' תקסו ס"ק יג), אלא שבאן הוסיף שאף לדעת השערי תשובה שחולק וסובר שאינו אומר, אך באופן שהיו עשרה ויצאו חלקם, גם הוא מודה שאומר השי"ע יענו.

[משנ"ב ס"ק יט]

בשָׁאֵר יְחִיד בְּעֶלְמָא⁽²⁷⁾ וכו', אָמַר שְׂיִסְסִים "בְּשִׁלּוֹם" קָרַם "אֶלְטִי בְּצִר"⁽²⁸⁾.

(27) ואם טעה וחתם 'זהננה בעת צרה', כתב הגר"ח קניבסקי (אש"י ישראל פני"ד הע' יב) שלא יצא ידי חובת ברכת 'שומע תפילה'.

(28) ויאמרה קודם 'יהיו לרצון', וכמו שכתב החסד לאלפים (סי' קיד אות ח), שהרי השי"ע אינו אומר 'אלקי נצור', והכף החיים (סי' כה)

הלכות תפלה סימן קכא קכב המשך מעמוד קמו

האם מוטב לעשות בדעת הגר"א (המובא בהע' הקדומת) כדי שהידיד יהיה בתוך התפילה.

ואם בערב יום כיפור או ביום כיפור לא אמר 'יהיו לרצון' והגיע השי"ע לקדושה, כתב המטה אפרים (שם סי') שיאמר 'יהיו לרצון' באמצע הידיד ויענה קדושה.

[משנ"ב ס"ק ד]

בְּאֶמְצַע בְּרַכַּת קְרִיאַת שְׁמַע, וְהוּא הָדִין הַקָּא⁽⁸⁾.

(8) ולכן מבואר שם (בסי' ובמשניב ס"ק יז) שיכול להפסיק באמצע 'אלוקי נצור' כדי לענות 'אמן' ויהא שמה רבא' עד 'עלמאי' (ולא ימשיך 'יתברך' וכו'). וכן לענות אמן אחרי דאמירן בעלמא.

וקדושה, יענה 'קדוש קדוש' (עד 'כבודו', וכמבואר בחיי אדם כלל ב סי') ויברוך בכו' וגו'.

ויברכו, כתב שם (סי' יח) שיענה 'ברוך ה' המבורך' וגו', וכן על 'ברכו' של השולח לתורה, והוסיף (שם) שיש אומרים שגם יענה אמן בסיום ברכת העולה לתורה, וכתב התהלה לדוד (שם סי' ג) שמשמע שיענה גם על ברכת 'אשר בחר בנו וגו' על ברכת 'אשר נתן לנו', וסיים בצ"ע.

(5) שכתב (כלל כד סי') שיש לומר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', ובהמשך דבריו (שם סי') כתב שיותר לענות קדיש וקדושה אפילו בשלא אמר 'יהיו לרצון', אך אם אפשר יאמר תחילה 'יהיו לרצון'.

(6) שאף שאומרים 'אלוקי נצור' קודם 'יהיו לרצון', לא מוכח מזה שיהיה מותר גם לענות קדיש וקדושה, ובסידור הגר"א (תפילת שמונה עשרה, קודם 'אלוקי נצור') מבואר שלדעת הגר"א אמירת 'יהיו לרצון' היא גמר התפילה, ולכן בשאין בכך צורך לא יאמר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', אלא רק בסופו.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְטוֹב לומר "יהיו לרצון" קָדָם הַתְּחַנּוּנִים וְאַחֲרֵיהֶם⁽⁷⁾.

(7) ואותם האומרים תמיד 'יהיו לרצון' קודם התחנונים, כתב לקמן (סי') חרו"ס"ק טז) שגם במנחה של ערב יום כיפור ובתפילות יום כיפור יאמרו 'יהיו לרצון' קודם הידור, והגר"י לוינשטיין (אור יחזקאל מכתבים קצ) נהג כל השנה לומר 'יהיו לרצון' קודם התחנונים, ובדעת המשניב, דוק בתפילות של ערב יום כיפור ושל יום כיפור הסתפק

מילואים הלכות תפלה סימן קכא קכב המשך מעמוד קודם

ולומר כליל שבת ויכלו עם הציבור, כתב הגרש"ז אויערבך (מאור השבת) היא מכתב ט ובח"כ מכתב כא ואשי ישראל פליב העי' עא) שיכול לומר עמדם, שהרי אומרים בתפילה זו ויכלו ולכן זה שייך לתפילה, וכן מבואר בשו"ת לבושי מרדכי (מהדריג סי' בז), ואף לדעת החזו"א (א"ח סי' לח ס"ק י) שאמירת ויכלו שלאחר התפילה אינה אלא הידור, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פליב העי' עב) שיכול לומר ויכלו עם הציבור כשעומד ביאלוקי בצור.

ולומר י"ג מידות עם הציבור, כתבו התהלה לרד" (סי' סו ס"ק ז) ובשו"ת האלק לך שלמה (א"ח סי' מד) שאסור לאומרו, שכן אמירתו אינה חיוב, וכן כתב הוצת תורה (סי' סו סוף ס"ג).

ובחזרת השי"ן, כתב המשגיב שם (סי' כא וכן משמע גם כאן ס"ק א) שיענה אמן רק על ברכת יהא-ל הקדוש ועל ברכת ישומע תפילתו: שהיא סיום הברכות האמצעיות, אולם בתפילות שבת, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פליב העי' סז) שלא יענה אמן על ברכת מוקדש השבת אף על פי שהיא סיום הברכה האמצעית, שכן מוכח מהתוספות בברכות (כא, ב ד"ה עד).

וכשהשי"ן הגיע למומרים, כתב השו"ע לעיל (שם ובמשגיב ס"ק ב) שיענה רק 'מודים אנחנו לך'.

ובברכת כהנים, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' כא אות ב) שיענה אמן רק על פסוקי ברכת כהנים ולא על ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן'. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' סו ס"ק כג).

הלכות תפלה סימן קכב קכג המשך מעמוד 292

[משגיב ס"ק ח]

צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו⁽¹⁾.

(6) ומה שיש שנוהגים להרים רגליהם קצת כשחוזרים למקומם, כתב הגר"ח קניבסקי (שיח תפילה עמ' קלד) שלא שמע שיש מקור לזה.

[משגיב ס"ק ט]

ונפל גם כן על אפיו עם הציבור בשנה"ו וכו', שטוב יותר לאמרה במקומו כמו שאר הקהל⁽²⁾.

(7) וכשנפול על פניו במקום שפסע, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג העי' רלח) שיכול לומר שם תחנון בנפילת אפים בישיבה, ומה שכתב המשגיב לקמן (סי' קלא ס"ק ז) שיעמוד שם ויפול על פניו, כוונתו שגם אם אין לו אפשרות לשבת שם, לא יחזור למקומו, אלא יאמר תחנון בנפילת אפים בעמידה.

(8) אך אם סיים שמונה עשרה כשהשי"ן באמצע קדיש, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם העי' רלז) שאינו צריך לחזור מיד למקומו על מנת לומר שם 'אמן יהא שמיה רבא', כיון שדוקא קדושה יש דין לומר במקומו.

[משגיב שם]

ועין לקמן סימן קלא סעיף ב לענין נפילת אפים מה שכתוב שם בשנה"ו ברוך⁽³⁾.

(9) שכתב שם (סי' י) שאם לא הספיק להמתין קודם נפילת אפים כשיעור הילוך ד' אמות, יאמר תחנון במקום שפסע, ואפילו בעמידה [על כל פנים כשאין אפשרות אחרת, וברלעיל].

פסע שלש פסיעות והרחיק את עצמו ממקום תפילתו, אורבא כוונתו להשתחוות כנגד ימין השכינה שהיא למעלה מעשרה טפחים, ואם כן יש להשתחוות כנגד ימין השכינה.

[משגיב ס"ק ה]

"ועל כל ישראלי" יאמר קש"שפתחה לפניו⁽⁴⁾.

(4) ומסיים 'ואמרו אמן' בלשון רבים, ואף שמתפלל לעצמו בלחש מ"מ אומר 'ואמרו', וביאר המג"א (סי' סו ס"ק ז) שהכוונה על המלאכים המצויים אצלו בכל יום לשומרו.

ולאחר מכן אומר יהי רצון שיבנה וכו', כמבואר ברמ"א, וגם אם השי"ן כבר התחיל חזרת השי"ן, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג העי' רכד) שיאמר מיד יהי רצון שיבנה וכו' [אפילו כשהשי"ן עומד בברכת אבות], ואינו צריך להמתין מלאומרו עד סיום חזרת השי"ן, משום שיהיוסוק במצוה פטור מן המצוה, מאידך, הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל שם) כשסיים שמונה עשרה והשי"ן התחיל חזרת השי"ן, היה אומר יהי רצון שיבנה וכו' רק לאחר ברכת אבות, כדי שיוכל לשמוע ברכה זו מהשי"ן.

[משגיב ס"ק ז]

או על-כל-פנים להתחילת תפלת השי"ן⁽⁵⁾.

(5) ובתפילת ערבית, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ג סי' ב) שימתין עד תחילת הקדיש, וכליל שבת ימתין עד שיתחיל השי"ן ויכולו, אך אם התחיל כבר לומר ויכולו במקום שפסע, מוטב שימתין עד שיסיים לאומרו, ולא יפסע באמצע אמירתו.

הלכות תפלה סימן קכד המשך מעמוד קמח

[משגיב ס"ק יט]

שיקח התפלה ההיא בתורת נדבה⁽¹⁾.

(30) ובתפילות שבת ויום טוב, וכן בתפילת מוסף של ראש חודש וחול המועד, שאין מתפללים אותן בנדרה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רד) שאינו יכול להתנות שיהיו לנדרה, ויתפלל אותן בלי להתנות.

וגם בברכת כהנים, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ד העי' סד) שיכול לומר, אפילו על הצד שתפילה זו היא בנדרה.

[משגיב ס"ק יח]

קאלו אין תשעה⁽²⁾.

(20) אמנם לעיל (סי' נה ס"ק לב) משמע שגם כשיש רק ששה שסיימו תפילת שמונה עשרה, יכול השי"ן להתחיל גם קדיש וגם חזרת השי"ן, וכן כתבו הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פט"ז העי' יא ו-טו ובתשובות שבסוף הספר מהדרי"ב תשובה כב) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' ט) בהבנת דברי המשגיב, וראה מה שכתבנו לעיל שם.

